

עז. האם יוצאים ידי חובה באכילת מצה שנשרתה במים או נתבשלה?

יוצאים ידי חובת מצה ברקיק השרוי [שלא נימוח ולא איבד תואר לחם].

- א. הלכך חולה או זקן, עושים להם כן אף לכתחילה (עפ"י רי"ף ושי"פ או"ח תסא).
 ב. אין לשרותו אלא במים, אבל לא בשאר משקים (עפ"י מגן אברהם תסא. וע' מנחת חינוך יז; 'חדושי הגר"ח על הש"ס').

במבושלו; לרבי מאיר יוצאים ולרבי יוסי אין יוצאים (לפרש"י, משום שהבישול הפקיעו מתורת לחם, ולפי זה דוקא בבליה רכה אבל בעבה – לא נפקע שם לחם בבישול. ור"י פרש טעם הפסול משום 'מצה עשירה' ולפי זה אין חילוק בין רכה לעבה (עפ"י תוס').

דף מב

עז. א. מי תשמישו של נחתום, מה דינם בפסח?

ב. אלו דינים נאמרו בסוגיא אודות המים המיועדים למצות, הלישה הקיטוף והאפיה?

א. מי תשמישו של נחתום שהוא רוחץ בהם את ידיו (ובכלל זה מי הדחת כלי הלישה. טואו"ח תנט) – יישפכו, מפני שהם מחמיצים. אם כמות המים מרובה, לא יישפכו באשבורן (= בקע בקרקע, שקע וכד') אלא במדרון לפי שהמים נקיים ועומדים שם, אבל כמות מועטת מותר מפני שאינם נקוים.

- א. מפני שאין ברור לנו בכמה נחשבים 'מרובים', לכך השמיט הרי"ף חילוק זה (ר"ן).
 ב. לשפכם ברשות הרבים מותר בכל אופן, שהרי אין מחמיצים ברשותו (א"ר בשם הרוקח). ויש אומרים שאין הדבר נכון לכתחילה, כיון שהוא בזמן איסור חמץ יש לו לדקדק בפירוור בצקו שלא יבוא לידי חימוץ (מג"א. מובא במשנ"ב תנט סק"ל).

ב. אין לשים את המצה אלא במים שלנו בלילה, שהם צוננים, ולא במים שנשאבו בו ביום.

יש אומרים שהעיקר שישוהו מחוץ למעיין י"ב שעות, ולילה לאו דוקא. ויש חולקים. והמנהג לשאוב המים בערב עם השקיעה, ולאפות ביום למחרת ולא בלילה (עפ"י ראשונים). אין ללוש בחמה, ולא בחמי חמה (וכל שכן בחמי האור), ולא במים הגרופים מן המולייר (= כלי שהוא חם תמיד).

לא רק תחת השמש ממש אסור, אלא אף לישוב וללוש תחת כיפת הרקיע ביום המעונן אסור (רי"ף. או"ח תנט, א).

אשה לא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור כל הפת (כלומר שתתעסק בבצק (רש"י) ולא תתעסק בדברים אחרים (רי"ף). אבל יכולה להתעסק בעניני התנור הגם שאינה עוסקה בעיסה עצמה – כן כתב הר"ן ודלא כמשמעות לשון רש"י).

וצריכה שני כלים; אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו ידיה.

- א. פירוש, אם היא מקטפת, לא תקטף במים שמצננת בהם את ידיה שהם מתחממים, אלא תקטף במים אחרים. אבל אם אינה מקטפת, אינה צריכה כלי מים לצנן ידיה (עפ"י ר"ן ועוד).
 ב. יש אומרים שדין זה אמור רק במי שהוא לש ואופה, שהידיים מתחממות מהאפיה (עפ"י ר"ח ורמב"ם). ויש אומרים שהוא הדין כשאינו אופה (רא"ש, טור).
 עברה ולשה (במים חמים. רש"י. ויש אומרים: הוא הדין במים שלא לנו בלילה); מר זוטרא התיר ורב אשי אסר.

- א. הלכה כרב אשי (רי"ף ועוד). ודוקא באכילה אסור אבל בהנאה מותר, ויש אומרים שבשוגג מותר אף באכילה, כי טעם האיסור הוא משום קנס ולא משום חשש חימוץ. ובשעת הדחק יש לסמוך על דעה זו (עפ"י פוסקים או"ח תנה, ג). ודוקא בשלא השהה את הבצק ללא עסק, אבל שהה, אפילו פחות משיעור מיל, נחלקו האחרונים בדבר. ונראה שאם לא הכסיפו פניה יש לתלות שלא עבר שיעור שהייה, ותלוי לפי ראות עיני המורה (עפ"י חזו"א קכא, יב קכב, יט). וע"ע לעיל לו.
- ב. לש במים שלא לנו; הכרעת הפוסקים שבמזיד אסור. ובשוגג – השלחן-ערוך הכריע שבשעת הדחק יש לסמוך על המתירים. והרמ"א כתב שאפילו בלא דחק יש להתיר בדיעבד. ואולם ללילה ראשונה ישתדל להשיג מצות אחרות (אחרונים).
- ג. עבר ולש בחמה; כמה מהראשונים מתירים בדיעבד ואפילו עבר במזיד. וכן פסק השלחן-ערוך (תנ"ה, ה). ויש אוסרים. ומסקנת האחרונים לאסור באכילה אם שהתה העיסה בחמה כל כך עד שנתחממה. ומסתבר שבאופן זה אסור אף בשוגג. והוא הדין כשלא סמוך לתנור (עפ"י משנה ברורה שם ס"ק מא).

פרק שלישי

עח. אלו מיני אכלים מנו חכמים במשנתנו האסורים בפסח ואין בהם חיוב כרת?

אלו עוברים בפסח (רש"י): עוברים ב'בל יראה'. רבנו תם: עוברים מעל השלחן, שאסורים באכילה אבל אין בהם 'כל יראה', והאוכלם באזהרה ולא בכרת – כותה הבבלי [מין רוטב (ע' נקוה"כ יו"ד קיב, יד) לתיבול, העשוי משאריות פת ומנסיוב חלב חמוץ ותבלינים]; שכר המדי (שיש בו מי שעורים); חומץ האדומי (שהשליכו בו שעורים להחמצה); זיתום המצרי [מין משקה העשוי לרפואת מעיים, עשוי משעורים / חטים, קרטום (= מין כרכום) ומלח]. [כל אלו חמץ גמור הם אלא שאינו בעין, שנתערב ונימוח. עפ"י גמרא להלן מג. ורש"י; רמב"ם]. שכר המדי, היינו שמעריבים בתוכו מי שעורים (וכ"מ ברש"י מד. ד"ה ואי), אבל שכר העשוי משעורים כעין שלנו – כתבו הפוסקים שחמץ גמור הוא [ומה שכתב רש"י 'כעין שלנו' כלומר שמעריבים בו מי שעורים כעין שלנו. הגרשו"א]. זומן של צבעים [מי סובין שמשתמשים בהם לצביעה. ערש"י]; עמילן של טבחים [פת תבואה שלא הביאה שלישי (ואעפ"י כ יכולה לבוא לידי חימוץ. ר"ש חלה א, ג), המונחת על פי קדרה לשאוב הזוהמה]; קולן של סופרים [הסיק רב אושעיא שהוא דבק של רצענים. וגם הסופרים מדבקים בו ניירותיהם, ודרכם ליתן בו קמח שיפון. רש"י]. [שלשה אלו חמץ נוקשה בעין הם (עפ"י רש"י מג. ד"ה כותח)]. רבי אליעזר (/ אלעזר. עתוס') אומר: אף תכשיטי נשים – טיפולי נשים המיועדים להעברת השער, עשויים מסולת].

רש"י (מג.) כתב שתכשיטי נשים היינו חמץ נוקשה בעין. ורז"ה כתב: חמץ נוקשה על ידי תערובת. והתוס' כתבו אפשרות נוספת שהוא חמץ דגן גמור ע"י תערובת, ורבי אליעזר מוסיף על תנא קמא תכשיטי נשים שאעפ"י שאינם ראויים לאכילה הרי אלו באזהרה (עפ"י הגהות הב"ח).

זה הכלל: כל שהוא ממין דגן, הרי זה עובר בפסח [ופרטום חכמים כדי שיהא אדם רגיל בהם ובשמותיהם. מג.].

כל אלו ששנינו שהם עוברים בפסח – בשיש בהם מים, שאם לא כן הלא מי פירות אינם מחמיצים (רי"ף עפ"י הירושלמי).

עט. א. האם צריכים לעשר את התמד?

ב. הלוקח חומץ מעם הארץ – האם צריך לעשרו?

א. המתמד (= משרה פסולת ענבים במים) ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו – פטור מלעשר (שאינן שם אלא קיהוי הפרי בעלמא. רש"י). ורבי יהודה מחייב (שהולך אחר המראה והטעם (רש"י). ומדרבנן. עפ"י רשב"ם ב"ב צו). לפי התירוף השני בגמרא, לא חייב רבי יהודה אלא בתמד העשוי משמרי היין, שהיין שבשמרים מעורב בו, אבל תמד העשוי מחרצנים – פטור.

א. הלכה כחכמים.

ב. בפשטות מדובר בשמרי טבל, ואולם בספר אור שמח כתב שמדובר כשלא הוטבלו למעשרות,

והנידון הוא על תחילת חיוב התמד במעשר (וע"ע חו"א דמאי א, יב).

ג. דין התמד לענין הלכות נוספות, וכיצד הדין כשנתוספה כמות על מדת המים שבתחילה – נתבאר בבבא-בתרא צו.

ב. תניא, אמר רבי יהודה: בראשונה הלוקח חומץ מעם הארץ אינו צריך לעשר מפני שחזקה אינו בא אלא מן התמד. [וגם לשיטתו שהמתמד חייב לעשר, לא נחשדו עמי הארץ על התמד לפי שאינו חשוב בעיניהם. או אפשר לפרש, חזקתו מתמד העשוי מחרצנים, שפטור ממעשר אף לרבי יהודה]. ועכשיו הלוקח חומץ מעם הארץ צריך לעשר, שחזקתו אינו בא אלא מן היין (שבטל טעם הפירות ואיכותם ולפיכך החומץ נעשה מהיין עצמו).

לפי התירוף השני בגמרא – וכן אפשר להקל לדינא – העשוי מחרצנים פטור אף מן הודאי,

שסתמו הפקר. ואף בספק אם נעשה מחרצנים או מהשמרים, משמע ברמב"ם שיש להקל

בדמאי, והטעם משום ספק ספקא (עפ"י חו"א דמאי א, יא).

דף מג

פ. א. מה דינו של חמץ דגן גמור על ידי תערובת בפסח?

ב. מה דינו של חמץ נוקשה בפסח?

ג. מהו ה'שיאור' ומה דינו?

א. חמץ דגן גמור על ידי תערובת, שנימוח ואינו בעין (רש"י); לסתם משנתנו אכילתו אסורה באזהרה ולא ב'כרת'. וכך אמר רבי אליעזר (אלעזר) בברייתא (כל מחמצת לא תאכלו). וחכמים אומרים: אפילו 'לאו' אין בו.

א. הרי"ף פסק כחכמים (וכן הסכים הרי"ז גיאות והראב"ד). ודוקא כשאין בתערובת טעם חמץ אלא

נותנים אותו לקיוהא בעלמא, אבל אם יש בו טעם חמץ – מחויבים עליו. וכן פסק הרא"ש

(טור או"ח תמב). ויש סוברים שאין לוקים על 'טעם' בלבד (וכדלהלן). ואילו הרו"ה ובעל העיטור

פסקו כסתם מתניתין וכו"א.